

RAFAŁ ADAMCZYK

Akademia Ekonomiczna im. K. Adamieckiego w Katowicach

ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH W STREFIE ZEWNĘTRZNEJ AGLOMERACJI GÓRNOŚLĄSKIEJ

Abstract: Development of Rural Areas in the Outer Zone of Upper Silesia Agglomeration. The subject of the paper is an analysis of developmental processes of rural areas located in the outer zone of Upper Silesia Agglomeration, as compared to the development tendencies of the central zone and rural areas located outside its direct influence.

Presented studies concern rural areas that are part of 8 country districts located in direct vicinity of the towns of Upper Silesia Agglomeration, that is, according to RDOP 2007-2013 (*Rural Development Operational Programme 2007-2013*) classification, places located within administrative borders of: rural communes, urban and rural communes, excluding towns with more than 20,000 inhabitants, and urban communes, excluding towns with more than 5,000 inhabitants.

The basis of undertaken studies was the conviction that an analysis of the relationship between the level of development of rural areas and its dynamics, and the influence of big urban centres on this process, does not only have cognitive qualities, but can also create a basis for possible changes in the pursued development policy that can be made by local leaders of the studied communes, as well as changes in regional policy as regards supporting the development of these regions.

The analysis of developmental processes of rural areas located in the outer zone of Upper Silesia Agglomeration has been conducted on the basis of an analysis of indicators concerning the wealth of communes, entrepreneurial activity, attractiveness and development.

Wprowadzenie

W opracowaniu przedstawiono wyniki analizy procesów rozwojowych obszarów wiejskich położonych w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej (AG) w porównaniu z tendencjami rozwoju strefy węzłowej oraz obszarów wiejskich znajdujących się poza zasięgiem jej bezpośredniego oddziaływania.

U podstaw przeprowadzonych badań znalazło się przeświadczenie, że analiza zależności między poziomem rozwoju obszarów wiejskich oraz jego dynamiką

a oddziaływaniem dużych ośrodków miejskich na ten proces, ma nie tylko walory poznawcze, ale także może stanowić podstawę do ewentualnych zmian prowadzonej polityki rozwojowej przez liderów lokalnych badanych środowisk wiejskich oraz polityki regionalnej w stosunku do wspierania rozwoju tych obszarów.

Właściwe poznanie tych procesów jest istotne, gdyż obszary te mając istotny potencjał endogeniczny mogą odgrywać rolę obszaru wspierającego i rozwijającego funkcje komplementarne w stosunku do funkcji metropolitalnych strefy węzłowej oraz zyskiwać w swoim rozwoju, korzystając z szans stwarzanych przez strefę węzłową. Proces pozytywnych przeobrażeń obszarów wiejskich znajdujących się w tej strefie może być także istotnym wsparciem dla dynamizowania zmian obszarów wiejskich położonych poza strefą zewnętrzną Aglomeracji Górnośląskiej. Obszary te poddane są jednak negatywnemu oddziaływaniu strefy węzłowej, co może wpływać na osłabienie pozytywnych impulsów rozwojowych.

W związku z powyższym, celem poznawczym opracowania jest określenie obecnej sytuacji rozwojowej obszarów wiejskich położonych w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej oraz dynamiki zmian społeczno-gospodarczych w latach 2002-2006 dla określenia wpływu strefy węzłowej na ich rozwój.

Prezentowane badania dotyczą obszarów wiejskich, wchodzących w skład 8 powiatów ziemskich położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miast Aglomeracji Górnośląskiej (AG), tj. będzińskiego, bieruńsko-lędzińskiego, gliwickiego, lublinieckiego, miłkowskiego, pszczyńskiego, tarnogórskiego oraz zawierciańskiego, do których według klasyfikacji *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013* (PROW) zaliczono miejscowości znajdujące się w granicach administracyjnych: gmin wiejskich, gmin miejsko-wiejskich, z wyłączeniem miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców oraz gmin miejskich, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców¹.

1. Obszary wiejskie zewnętrznej strefy Aglomeracji Górnośląskiej na tle woj. śląskiego

Województwo śląskie zajmując obszar 12 331 km² (pod względem powierzchni 14 miejsce w kraju) jest najbardziej zurbanizowanym regionem w kraju (78,52% ludności miejskiej). System osadniczy województwa składa się z 1582 miejscowości, w tym z 71 miast, które tworzą sieć o gęstości 58 miast/10 tys. km². Głównymi elementami tego systemu są aglomeracje miejskie: górnośląska (o znaczeniu europejskim)² oraz bielska,

¹ *Program Rozwoju...* (2007), s. 8; *Krajowy Plan...* (2007), s. 6.

² Aglomerację Górnośląską tworzy 14 miast na prawach powiatów: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze. Aglomeracja liczy 1 990 750 mieszkańców (GUS 2006), co stanowi 42,64% ludności województwa.

częstochowska i rybnicka (o znaczeniu krajowym). W skład struktury administracyjnej województwa wchodzi 167 gmin tworzących 36 powiatów: 17 ziemskich i 19 grodzkich. Spośród gmin regionu 49 to gminy miejskie, 22 miejsko-wiejskie i 96 wiejskie. W układzie przestrzennym województwo podzielone jest na 4 subregiony (tzw. obszary polityki rozwoju): północny, południowy, środkowy (centralny) i zachodni³.

Obszary wiejskie woj. śląskiego definiowane jako tereny położone poza granicami administracyjnymi miast stanowiły w 2006 r. 69,2% powierzchni województwa⁴. To wskazuje, że mimo wysokiej urbanizacji regionu obszary te mają istotne znaczenie z punktu widzenia ekonomicznego, społecznego, jak i środowiskowego. W przypadku zastosowania klasyfikacji PROW, uwzględniającej w definicji obszarów wiejskich małe ośrodki miejskie, będące z nimi ściśle powiązane funkcjonalnie, obszary te stanowiły w 2006 r. 73,0% powierzchni województwa⁵ (ryc. 1 – patrz wkładka, s. 189). Badane obszary wiejskie 8 powiatów ziemskich położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miast AG, według przyjętej klasyfikacji PROW i należących do subregionu centralnego woj. śląskiego, stanowią 38,1% całkowitej powierzchni obszarów wiejskich regionu oraz 61,5% powierzchni subregionu. Najwyższym udziałem obszarów wiejskich (według PROW) w powierzchni badanych powiatów subregionu centralnego woj. śląskiego charakteryzują się powiaty: pszczyński (95,3%), gliwicki (90,2%), lubliniecki (89,2%) oraz zawierciański (87,5%). Najniższy udział obserwuje się w powiecie mikołowskim (21,5%) i bieruńsko-lędzińskim (36,7%). Powiat będziński i tarnogórski uzyskują wartości zbliżone do średniej wojewódzkiej i wynoszą odpowiednio 71,7% i 62,6%. Położenie analizowanych obszarów wiejskich subregionu centralnego w woj. śląskim prezentuje ryc.1.

Obszary wiejskie woj. śląskiego według klasyfikacji PROW w 2006 r. zamieszkiwało 23,7% ludności całego regionu (po wzroście z 23,2% w 2002 r.)⁶. Ludność badanych terenów wiejskich, położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Aglomeracji Górnośląskiej, stanowiła w 2006 r. 32,6% wszystkich mieszkańców obszarów wiejskich regionu oraz tylko 12,6% mieszkańców subregionu. Najwyższy udział ludności wiejskiej w całkowitej ludności badanych powiatów można zaobserwować w powiecie pszczyńskim (75,5%) oraz lublinieckim (68,4%), a najniższy w mikołowskim (13,1%) i bieruńsko-lędzińskim (22,1%).

Województwo śląskie ma najwyższą w kraju gęstość zaludnienia na poziomie 379 osób/km² w 2006 r. Tereny wiejskie według PROW całego regionu charaktery-

³ *Strategia Rozwoju...* (2005), s. 5.

⁴ Kryterium według *Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju* (rejestr TERYT).

⁵ Skalę urbanizacji woj. śląskiego można również pokazać przez określenie obszarów wiejskich zgodnie z metodologią OECD, w której za *obszary wiejskie* uznaje się tereny o gęstości zaludnienia do 150 osób/km² oraz metodologią Eurostatu, klasyfikującą *obszar* jako *wiejski*, gdy gęstość jego zaludnienia wynosi do 100 osób/km². Zgodnie z wymienionymi kryteriami, obszary wiejskie stanowią w woj. śląskim odpowiednio 54,5% i 41,8%.

⁶ Odpowiednio według klasyfikacji: TERYT – 21,5%, OECD – 11,4%, Eurostat – 7,4%.

zują się gęstością zaludnienia na poziomie 123 osób/km², natomiast badane obszary mają gęstość 105 osób/km². Najwyższym wskaźnikiem gęstości zaludnienia obszarów wiejskich charakteryzuje się pow. mikołowski (239 osób/km²) i bieruńsko-lędziński (213 osób/km²), a najniższym lubliniecki i zawierciański (71 osób/km²). Gęstość zaludnienia w 2006 r. w poszczególnych gminach woj. śląskiego zaprezentowano na ryc. 2 (patrz wkładka, s. 190). Na podstawie jej analizy można zaobserwować, że tereny wiejskie położone najbliżej dużych aglomeracji miejskich charakteryzują się podwyższoną gęstością zaludnienia. Na ryc. 3 (patrz wkładka, s. 191) przedstawiono zmiany liczby mieszkańców w gminach regionu w okresie 2002-2006. W przypadku obszarów wiejskich wokół AG odnotowano znaczne zróżnicowanie charakteru i dynamiki zmian, co może wynikać z różnic w zasobności poszczególnych gmin i ich atrakcyjności. Należy jednak zwrócić uwagę na silne tendencje wzrostu ludności na obszarach znajdujących się na południe od AG (pow. mikołowski, pszczyński, bieruńsko-lędziński) i wokół Bielska-Białej, Częstochowy i Rybnika.

Na obszarach wiejskich woj. śląskiego w 2006 r. obserwuje się 12,1% pracujących całego regionu (po wzroście z 11,6% w 2002 r.)⁷. Pracujący w głównym miejscu pracy na obszarach wiejskich, położonych w bezpośrednim sąsiedztwie AG, stanowili w 2006 r. 38,7% wszystkich pracujących na obszarach wiejskich regionu oraz tylko 7,2% pracujących subregionu. Najwyższy udział pracujących na obszarach wiejskich w całkowitej liczbie pracujących badanych powiatów można zaobserwować w pow. pszczyńskim (68,2%) i lublinieckim (45,3%), a najniższy w bieruńsko-lędzińskim (6,6%) i będzińskim (19,5%).

Koncentracja gospodarki w 2006 r. w gminach woj. śląskiego, wyznaczona na podstawie wskaźnika liczby pracujących w głównym miejscu pracy na km², została zaprezentowana na ryc. 4 (patrz wkładka, s. 192). W tym przypadku należy odnotować podwyższoną koncentrację gospodarki przede wszystkim na terenach wiejskich położonych w sąsiedztwie dużych aglomeracji miejskich. Na ryc. 5 (patrz wkładka, s. 193) przedstawiono zmiany liczby pracujących w gminach regionu w okresie 2002-2006. Na jej podstawie można zauważyć, że w AG przeważają negatywne tendencje zmian tego wskaźnika, co wpływa również na zróżnicowanie sytuacji w jej strefie zewnętrznej w odróżnieniu od pozytywnych tendencji w aglomeracji bielskiej i częstochowskiej oraz ich strefach zewnętrznych.

Syntetyczne wyniki analiz zmian koncentracji przestrzennej ludności i gospodarki na obszarach wiejskich woj. śląskiego w latach 2002-2006 przedstawiono na ryc. 6 (patrz wkładka, s. 194). Na jej podstawie można zauważyć, że miasta AG charakteryzują się negatywną tendencją zarówno w zmianach koncentracji ludności, jak i gospodarki. Ma to pewien wpływ na dynamikę zmian dla obszarów wiejskich jej strefy zewnętrznej, gdyż jest ona niższa w obu kategoriach w stosunku do obszarów wiejskich całego regionu (OW WŚL) i subregionu południowego.

⁷ Odpowiednio według klasyfikacji: TERYT – 9,7%, OECD – 5,1%, Eurostat – 2,9%.

Jednocześnie można zaobserwować znaczne zróżnicowanie w zakresie kierunków i dynamiki zmian obu wskaźników dla obszarów wiejskich poszczególnych powiatów strefy zewnętrznej AG: dynamiczne wzrosty obu cech dla terenów wiejskich pow. bieruńsko-lędzkiego, będzińskiego i mikołowskiego, dynamiczny wzrost koncentracji ludności z istotnym spadkiem koncentracji gospodarki w pow. pszczyńskim, czy też spadki koncentracji ludności przy wzroście koncentracji gospodarki w pow. gliwickim i lublinieckim.

Na ryc. 7 (patrz wkładka, s. 195). zaprezentowano zmiany liczby podmiotów gospodarczych w gminach woj. śląskiego w latach 2002-2006, a na ryc. 8 (patrz wkładka, s. 196) zmiany zasobów mieszkaniowych.

Na obszarach wiejskich woj. śląskiego (PROW) w 2006 r. było zlokalizowanych 18,91% podmiotów gospodarczych całego regionu (po spadku z 18,96% w 2002 r.)⁸. Podmioty gospodarcze badanych terenów wiejskich, położonych w bezpośrednim sąsiedztwie AG, stanowiły w 2006 r. 33,1% wszystkich podmiotów gospodarczych obszarów wiejskich regionu oraz tylko 10,0% podmiotów subregionu. Jak widać na zaprezentowanej ryc. 7 obszary wiejskie strefy zewnętrznej AG charakteryzują się wysoką dynamiką wzrostu liczby podmiotów gospodarczych, podobnie jak strefa zewnętrzna dla aglomeracji rybnickiej. Jednocześnie widoczny jest znaczny spadek liczby podmiotów gospodarczych w aglomeracji częstochowskiej i w całym subregionie północnym.

Zasoby mieszkaniowe obszarów wiejskich według klasyfikacji PROW w 2006 r. stanowiły 27,3% zasobów całego regionu (po wzroście z 26,2% w 2002 r.)⁹. Zasoby mieszkaniowe badanych terenów wiejskich, położonych w sąsiedztwie AG, stanowiły w 2006 r. 33,0% wszystkich zasobów obszarów wiejskich regionu oraz 15,3% zasobów subregionu. Na przedstawionej ryc. 8 obszary wiejskie strefy zewnętrznej AG cechują się wyższą dynamiką wzrostu zasobów mieszkaniowych od strefy węzłowej, ale jest ona niższa od tempa przyrostu tego typu zasobów terenów wiejskich, zarówno subregionu północnego, jak i południowego.

W ramach podsumowania tej części opracowania, na ryc. 9 przedstawiono skalę zmian progresywnych i regresywnych na badanych obszarach wiejskich w latach 2002-2006 dla liczby ich mieszkańców, pracujących, podmiotów gospodarczych oraz zasobów mieszkaniowych w porównaniu z terenami wiejskimi innych subregionów i samej strefy węzłowej AG. Wyniki analizy pokazują, że skala zmian wybranych wskaźników i ich kierunek dla obszarów wiejskich strefy zewnętrznej AG ma bardziej korzystny charakter niż w grupie 14 miast AG. Rycina pokazuje jednocześnie znaczne zróżnicowanie skali zmian wybranych wskaźników i ich kierunku dla badanych obszarów wiejskich poszczególnych powiatów (np. dynamiczny wzrost liczby pracujących na obszarach wiejskich powiatu bieruńsko-lędzkiego, będzińskiego i mikołowskiego w porównaniu ze znacznym spadkiem tego wskaźnika na obszarach

⁸ Odpowiednio według klasyfikacji: TERYT – 16,5%, OECD – 8,5%, Eurostat – 5,1%.

⁹ Odpowiednio według klasyfikacji: TERYT – 24,9%, OECD – 13,3%, Eurostat – 8,4%.

goriach. Z kolei aktywność przedsiębiorcza i atrakcyjność określają poziom rozwoju badanych obszarów wiejskich¹¹.

W celu wyznaczenia syntetycznych wskaźników zasobności, aktywności przedsiębiorczej, atrakcyjności oraz rozwoju, dla badanych obszarów wiejskich wybrane w pierwszym etapie badań wskaźniki cząstkowe poddano analizie korelacji liniowej w celu uzyskania optymalnego zestawu cech diagnostycznych i uniknięcia w ten sposób dublowania informacji statystycznych i zniekształcenia końcowych wyników badań. Ostatecznie do analizy zasobności badanych obszarów wiejskich zaklasyfikowano 15 wskaźników, do analizy aktywności przedsiębiorczej 4 wskaźniki, atrakcyjności – 6 wskaźników oraz poziomu rozwoju – 2 wskaźniki. W kolejnym etapie analizy wybrane wskaźniki cząstkowe poddano standaryzacji i stosując metody standaryzowanych sum wyznaczono wskaźniki syntetyczne.

Lista wybranych wskaźników *zasobności* wraz ze wskazaniem ich charakteru:

- x_1 – przyrost naturalny na 1000 osób – stymulanta (S);
- x_2 – udział ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do liczby ludności ogółem – (S);
- x_3 – przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 mieszkańca – (S);
- x_4 – księgozbiór bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców – (S);
- x_5 – liczba mieszkańców na 1 przychodnię – destymulanta (D);
- x_6 – liczba dzieci w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych na 100 dzieci w wieku 3-6 lat – (S);
- x_7 – liczba uczniów liceów ogólnokształcących ponadgimnazjalnych dla młodzieży oraz uczniów średnich szkół na 1000 osób – (S);
- x_8 – udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej do ludności ogółem – (S);
- x_9 – udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej do ludności ogółem – (S);
- x_{10} – długość sieci gazowej w km na 100 km² powierzchni – (S);
- x_{11} – miejsca noclegowe ogółem na 1000 mieszkańców – (S);
- x_{12} – udział powierzchni obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem – (S);
- x_{13} – ścieki komunalne i przemysłowe nieoczyszczane w ogólnej ilości wytwarzanego ścieku – (D);
- x_{14} – wydatki budżetu gmin na drogi publiczne gminne na 1 mieszkańca – (S);
- x_{15} – wydatki majątkowe inwestycyjne budżetu gmin na 1 mieszkańca – (S).

Wartości wymienionych wskaźników *zasobności* dla badanych obszarów oraz wartości wskaźników syntetycznych (WS) zostały przedstawione w tabeli 1.

Lista wybranych wskaźników *aktywności przedsiębiorczej* wraz ze wskazaniem ich charakteru:

- p_1 – liczba podmiotów gospodarczych – sektor prywatny na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym – (S);
- p_2 – udział podmiotów gospodarczych sektora usługowego w liczbie podmiotów gospodarczych ogółem – (S);

¹¹ Klasik (2005), s. 7-22.

Tabela 1

Wartości wskaźników zasobności w 2006 r.

Zasobność																
Numer wskaźnika	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}	x_{15}	WS
Województwo Śląskie	-0,80	65,50%	23,9	3 641	2 423	66,7	54,3	93,07%	67,70%	114,0	7,5	22,00%	13,98%	104,2	506,6	0,47
Aglomeracja Górnośląska	-1,68	66,41%	22,0	3 596	2 431	70,4	57,0	98,53%	85,68%	307,3	3,5	3,91%	16,70%	87,2	506,7	0,55
OW województwa wg PROW	-0,56	63,18%	27,6	3 993	3 062	58,9	11,6	79,66%	25,11%	64,6	7,5	24,37%	7,46%	118,6	464,8	0,00
OW Subregionu Północnego	-2,45	62,50%	27,0	3 478	2 735	61,9	17,0	84,19%	25,35%	28,0	4,1	20,03%	6,55%	122,0	410,0	-0,13
OW Subregionu Południowego	1,34	62,63%	27,3	3 430	4 058	55,1	9,9	61,17%	26,87%	132,0	13,5	37,73%	2,10%	112,7	421,4	-0,09
OW Subregionu Zachodniego	0,66	63,76%	28,4	4 842	3 788	59,0	1,7	87,48%	9,64%	77,9	1,6	28,06%	5,14%	116,8	629,0	0,05
OW Subregionu Centralnego	-1,49	63,93%	27,9	4 529	2 500	60,8	13,6	90,42%	29,81%	53,8	6,9	19,58%	10,12%	122,6	475,5	0,18
OW powiatu będzińskiego	-5,71	64,20%	32,0	7 153	2 107	63,2	5,5	95,65%	13,09%	174,3	9,1	0,00%	5,91%	65,3	413,8	0,35
OW powiatu bieruńsko-lędzkiego	1,13	63,55%	29,4	3 871	3 091	64,5	22,8	95,20%	58,84%	78,5	0,0	0,73%	2,89%	193,1	917,3	0,54
OW powiatu gliwickiego	-3,15	63,75%	28,3	4 003	2 667	59,4	0,0	92,90%	12,61%	23,6	3,1	14,39%	9,48%	137,4	561,2	-0,04
OW powiatu lublinieckiego	0,66	63,62%	26,4	4 372	2 618	60,6	2,3	77,04%	39,37%	2,7	13,6	39,94%	4,02%	105,5	420,7	0,18
OW powiatu mikołowskiego	0,34	63,96%	27,7	3 771	2 392	66,0	49,9	86,41%	36,81%	141,9	0,0	2,19%	0,02%	91,6	561,0	0,29
OW powiatu pszczyńskiego	3,89	65,34%	26,0	3 412	2 083	61,0	14,5	95,70%	51,94%	142,2	4,4	0,71%	1,05%	204,5	558,3	0,56
OW powiatu tarnogórskiego	-3,31	63,80%	28,4	4 621	2 297	62,9	20,1	96,10%	26,87%	66,3	5,5	0,64%	63,06%	99,0	353,0	-0,15
OW powiatu zawierciańskiego	-5,38	62,56%	28,0	4 991	3 666	56,9	26,1	85,04%	15,38%	23,9	10,2	32,54%	33,51%	66,8	362,7	-0,31

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS (tab. 1-2).

- p_3 – liczba podmiotów gospodarczych – sektor publiczny na 10 000 mieszkańców – (S);
 p_4 – liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 000 mieszkańców – (S).

Lista wybranych wskaźników *atrakcyjności*:

- a_1 – *jakość życia* – saldo migracji na 1000 mieszkańców – (S);
 a_2 – *atrakcyjność funkcji rezydencjalnej* – mieszkalne budynki nowe oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców – (S);
 a_3 – *atrakcyjność kapitału ludzkiego* – zmiana liczby miejsc pracy na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym – (S);
 a_4 – *atrakcyjność lokalizacji działalności gospodarczej* – zmiana liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym – (S);
 a_5 – *atrakcyjność turystyczna* – liczba korzystających z noclegów ogółem na 1000 mieszkańców – (S);
 a_6 – *atrakcyjność lokalizacji zagranicznej działalności gospodarczej* – liczba podmiotów zagranicznych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym – (S).

Lista wybranych wskaźników *rozwoju*:

- r_1 – *poziom zatrudnialności* – liczba pracujących na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym – (S),
 r_2 – *potencjał fiskalny* – dochody własne budżetów gmin w zł na 1 mieszkańca – (S).

Wartości wymienionych wskaźników *aktywności przedsiębiorczej, atrakcyjności i rozwoju* dla badanych obszarów oraz wartości ich wskaźników syntetycznych (WS) zostały przedstawione w tabeli 2.

Na podstawie uzyskanych wyników zostały wyznaczone „mapy” obszarów wiejskich położonych w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej (w układzie zasobność i aktywność przedsiębiorcza (ryc. 10 – patrz wkładka, s. 197), zasobność i atrakcyjność (ryc. 11 – patrz wkładka, s. 198) oraz aktywność przedsiębiorcza – atrakcyjność (wskaźnik syntetyczny) i rozwój (ryc. 12 – patrz wkładka, s. 199), które przedstawiają sytuację rozwojową badanych terenów w porównaniu ze strefą węzłową oraz pozostałymi obszarami wiejskimi woj. śląskiego¹².

Analiza zasobności i aktywności przedsiębiorczej pokazuje, że obszary wiejskie położone w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej (S. Centralny) charakteryzują się zarówno wyższą zasobnością, jak i aktywnością w stosunku do pozostałych obszarów wiejskich, co wiąże się z pozytywnym oddziaływaniem strefy węzłowej, która zajmuje wysoką pozycję w ocenianych syntetycznych kategoriach (AG 14). Szczególną pozycję w analizowanym układzie zajmują obszary wiejskie powiatu będzińskiego, biełuńskiego-lędzińskiego i mikołowskiego. Wysoką zasobność mają także obszary wiejskie powiatu pszczyńskiego i lublinieckiego, jednak przy niższej, od średniej, aktywności przedsiębiorczej. Wysoką aktywność przedsiębiorczą, przy niższej od średniej zasobności, można zaobserwować w powiecie tarnogórskim i zawierciańskim. Najniższą pozycję w analizowanym układzie mają obszary wiejskie powiatu gliwickiego.

¹² Opracowanie własne na podstawie: Ochojski (2006), s. 322-330.

Tabela 2

Wartości wskaźników aktywności przedsiębiorczej, atrakcyjności i rozwoju w 2006 r.

	Aktywność przedsiębiorcza					Atrakcyjność							Rozwój		
Numer wskaźnika	p ₁	p ₂	p ₃	p ₄	WS	a ₁	a ₂	a ₃	a ₄	a ₅	a ₆	WS	r ₁	r ₂	WS
Województwo Śląskie	133,1	78,53%	39,7	16,7	1,07	-0,8	1,3	7,70	-0,25	338,2	1,54	0,01	36,6	1 372,6	1,08
Aglomeracja Górnośląska	138,5	82,69%	53,5	15,2	1,55	-2,7	0,5	8,34	-0,20	211,1	1,87	-0,30	41,7	1 621,6	1,51
OW województwa wg PROW	111,5	68,94%	23,1	17,2	0,00	4,0	2,7	2,96	1,12	180,7	0,65	0,00	19,3	888,0	0,00
OW Subregionu Północnego	108,4	63,73%	25,3	18,2	-0,14	1,7	2,5	6,43	0,17	119,2	0,52	-0,29	20,1	729,7	-0,14
OW Subregionu Południowego	123,3	68,14%	20,4	16,7	0,05	5,3	3,3	1,42	1,14	290,2	0,72	0,34	17,5	794,2	-0,16
OW Subregionu Zachodniego	89,8	71,92%	23,7	15,1	-0,33	4,0	2,1	2,05	1,11	53,4	0,59	-0,35	14,0	919,3	-0,14
OW Subregionu Centralnego	112,1	72,25%	23,8	17,8	0,20	4,4	2,5	2,32	1,76	175,9	0,70	0,04	22,7	1 075,6	0,31
OW powiatu będzińskiego	145,1	75,53%	23,0	16,6	0,73	6,8	2,9	3,14	1,03	290,7	0,55	0,29	18,4	1 108,5	0,20
OW powiatu bieruńsko-lędzkiego	107,7	75,11%	24,3	15,4	0,10	9,1	3,4	23,68	3,82	0,0	0,51	0,64	15,8	2 055,3	1,12
OW powiatu gliwickiego	90,2	71,76%	22,1	18,2	-0,16	5,7	2,1	5,35	2,72	183,5	1,12	0,31	13,6	1 218,2	0,16
OW powiatu lublinieckiego	96,7	66,56%	24,6	16,4	-0,33	2,5	2,3	3,81	1,77	121,8	0,54	-0,18	18,0	716,2	-0,23
OW powiatu mikołowskiego	126,0	74,80%	40,1	6,7	0,16	13,6	3,3	27,97	6,67	0,0	1,31	1,41	65,1	1 567,8	2,23
OW powiatu pszczyńskiego	114,5	68,79%	18,6	14,4	-0,25	1,5	2,6	0,31	1,02	110,4	0,43	-0,35	33,6	1 308,0	0,91
OW powiatu tarnogórskiego	111,6	72,82%	28,4	23,6	0,71	8,4	2,7	-8,37	1,76	117,1	1,40	0,20	24,5	1 062,9	0,36
OW powiatu zawierciańskiego	117,8	76,80%	25,2	22,1	0,79	1,1	2,0	-1,33	0,97	329,8	0,36	-0,21	15,7	652,0	-0,37

Analiza zasobności i atrakcyjności pokazuje, że obszary wiejskie położone w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej charakteryzują się wyższą atrakcyjnością od obszarów miejskich strefy węzłowej. W tym przypadku nie mają jednak dominującej pozycji, gdyż obszary wiejskie subregionu południowego charakteryzują się wyższą atrakcyjnością przy niższej zasobności. Również w tym układzie szczególną pozycję zajmują obszary wiejskie powiatu mikołowskiego, bieruńsko-lędzińskiego i będzińskiego. Wysoką atrakcyjnością (przy niższej od średniej zasobności) charakteryzują się obszary wiejskie powiatu gliwickiego i tarnogórskiego. Niższą atrakcyjnością od średniej cechują się tereny wiejskie powiatu pszczyńskiego i lublinieckiego, mimo wyższej od średniej zasobności. Najstabszą pozycję w analizowanym układzie mają obszary wiejskie powiatu zawierciańskiego.

Analiza obszarów wiejskich położonych w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej w układzie aktywność przedsiębiorcza – atrakcyjność (wskaźnik syntetyczny) i rozwój pokazuje, że badane obszary wiejskie (S. Centralny) charakteryzują się wyższymi wartościami wyznaczonych wskaźników syntetycznych w stosunku do pozostałych obszarów wiejskich. Związane jest to z widocznym oddziaływaniem strefy węzłowej, która zajmuje wysoką pozycję w ocenianych syntetycznych kategoriach (AG 14). Szczególną pozycję w analizowanym układzie zajmują obszary wiejskie powiatu mikołowskiego (uzyskały nawet wyższą ocenę od strefy węzłowej) oraz bieruńsko-lędzińskiego, tarnogórskiego, będzińskiego i gliwickiego. Wysoką oceną poziomu rozwoju charakteryzują się także obszary wiejskie powiatu pszczyńskiego. Niską ocenę poziomu rozwoju mają (nawet w stosunku do obszarów wiejskich pozostałych subregionów województwa) tereny wiejskie powiatu zawierciańskiego (mimo dobrej oceny wskaźnika syntetycznego aktywność przedsiębiorcza – atrakcyjność) i lublinieckiego.

Zakończenie

W związku z przeprowadzonymi badaniami należy stwierdzić, że obszary wiejskie w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem w zakresie zasobności, aktywności przedsiębiorczej, atrakcyjności i poziomu swojego rozwoju. Wyniki analiz pokazują również, że miasta Aglomeracji Górnośląskiej wpływają na swoje zaplecze z różnym natężeniem oraz oddziaływanie to ma zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki.

Warunki zaobserwowanych sytuacji rozwojowych poszczególnych badanych obszarów wiejskich są bardziej złożone, niż w zastosowanym modelu i dlatego wymagają dalszych badań. W związku ze zróżnicowaniem sytuacji rozwojowej poszczególnych miast Aglomeracji Górnośląskiej wydaje się uzasadnione rozwinięcie badań m.in. o analizę bezpośrednich relacji między nimi a ich zapleczem.

Przeprowadzenie zaprezentowanej analizy zasobności, aktywności przedsiębiorczej, atrakcyjności i poziomu rozwoju dla innego okresu może pozwolić na

określenie zmian pozycji poszczególnych obszarów wiejskich w badanych kategoriach. Jednocześnie analiza polityk rozwojowych realizowanych przez władze lokalne badanych obszarów wiejskich oraz wdrażanych przez nie przedsięwzięć rozwojowych w wyznaczonym okresie, szczególnie w kontekście wykorzystania szans i zapobiegania zagrożeniom generowanym przez strefę węzłową, może stanowić podstawę do badań relacji między podejmowanymi działaniami samorządowymi a tempem ich rozwoju. Rezultaty takiej oceny mogą dostarczyć również informacji dla podmiotów i osób zaangażowanych w procesy kreowania rozwoju obszarów wiejskich o tym, czy rozwijają się one w zaplanowanym kierunku i w odpowiednim tempie. Mogą również być podstawą do aktualizacji polityk rozwojowych badanych obszarów wiejskich oraz poszukiwania nowych rozwiązań lokalnych problemów.

Literatura

- Biniecki J., Szczupak B., 2006, *Przedsiębiorczość – konkurencyjność – rozwój: strategiczna analiza współzależności na przykładzie miast Aglomeracji Górnośląskiej*, [w:] *Przedsiębiorczość i konkurencyjność a rozwój regionalny*, A. Klasik (red.). Wyd. AE, Katowice.
- Dutkowski M., 2004, *Problemy diagnozowania obszarów rozwoju regionalnego i lokalnego w Polsce*. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Heffner K. (red.), 2005, *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*. Wyd. AE, Katowice.
- Heffner K., Marszał T. (red.), 2007, *Małe miasta w obszarach metropolitalnych*. Biuletyn KPZK PAN, z. 232, Warszawa.
- Klasik A., 2005, *Przedsiębiorczość i konkurencyjność a rozwój regionalny. Kluczowe pojęcia i metodologia*, [w:] *Przedsiębiorczy i konkurencyjny region w teorii i polityce rozwoju regionalnego*, A. Klasik (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 218, Warszawa.
- Klasik A., Polko A., Budziński M., 2007, *Analiza Aglomeracji Górnośląskiej w kontekście tworzącej się nowej gospodarki*. Referat wygłoszony na Konferencji Naukowej *Kreatywne miasta i aglomeracje. Studia przypadków*. Ustroń.
- Krajowy Plan Strategiczny Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, MRiRW, Warszawa, 2007.
- Ochojski A., 2006, *Przedsiębiorczość sektora publicznego a konkurencyjność i rozwój regionu. Projekt badawczy dla miast Aglomeracji Górnośląskiej*, [w:] *Przedsiębiorczość i konkurencyjność...*, op. cit.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego, Katowice, 2004.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), MRiRW, Warszawa, 2007.
- Rosner A., 2005, *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*. IRWiR PAN, Warszawa.
- Stasiak A. (red.), 2003, *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*. Biuletyn KPZK PAN, z. 207, Warszawa.
- Stasiak A. (red.), 2007, *Dylematy przestrzennego rozwoju wsi polskiej na tle Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013/15*. Biuletyn KPZK PAN, z. 234, Warszawa.
- Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020, Katowice, 2005.